

Česko

svůj oficiální anglický překlad má.

Už 16 let!

PAVEL KREJČÍ

Mgr. Pavel Krejčí, Ph.D.,
lingvista a překladatel,
Ústav slavistiky FF MU,
Brno

Rok 2008 byl u české veřejnosti spjat nejen s osmičkovými výročími, tj. s minulostí (tu slavnou, jindy zas bolestnou), ale také s politickým úkolem ryze aktuálním – s přípravou na předsednictví v Radě Evropské unie, které Českou republiku čeká v první polovině roku 2009. Toto předsednictví bychom mohli vnímat rovněž jako velkou příležitost k výraznému pokročení v prezentaci Česka jako země, která se plně začlenila mezi zavedené moderní evropské demokratické státy. Už šestnáct let nám ale – na rozdíl od ostatních evropských zemí – něco chybí... Něco, co každá normálně fungující země má a o čem její obyvatelé vlastně vůbec nepřemýšlejí. Nepřítomnost tohoto něčeho způsobuje, že jsme v povědomí okolního světa stále jen ti z nestabilního postkomunistického prostoru, ti noví, co ještě nemají vyřešeny základní atributy své státnosti, ti nezralí. To něco na nás ostře jako *blesk* zaútočí prakticky pokaždé, kdykoliv se nám do rukou dostane dejme tomu seznam evropských zemí psaný v angličtině – tu svým zahroceným *blízcem*, jinde dokonce jen zmrzačeným *repem*, třetím ze seznamu jako nevzhledná zkrácená *ohánka* (slovanské slovo *rep* totiž znamená *ocas*). V krajním případě na nás – třeba z oblečení našich předních sportovců – vyštěkne, kýchně či sykne pouze jednoslabičné *Czech*, které zjevně neprošlo žádnou jazykovou kontrolou, jinak by se na reprezentační bundě či dresu slovo s významem *Čech*, *český* nebo *čestina* přece nemohlo objevit... Toto něco je již patnáct let živeno neschopností (nebo neochotou?) českých politických představitelů „napříč politickým spektrem“ změnit podivný stav, kdy náš stát nejenže není schopný prezentovat se před světem pod jednotným jednoduchým jménem, ale jeho občané to jméno ani vesměs neznají. Jednoduše řečeno, vypadá to, jako bychom k Česku neměli adekvátní anglický ekvivalent, kterému mezi dalšími cizojazyčnými podobami zeměpisného názvu našeho státu v současném světě náleží bezesporu nejdůležitější pozice. Proč tomu tak je? A opravdu potřebujeme umět Česko přeložit do angličtiny? A kdo je kompetentní rozhodnout o tom, jaká podoba to má být? Zkusme na tyto otázky ve stručnosti v několika bodech odpovědět.

Politický název a zeměpisné jméno

Prakticky každý stát světa má dvě pojmenování, která vycházejí zpravidla ze jména většiny národa. Jedno pojmenování je poli-

tický název, který vyjadřuje jeho státoprávní uspořádání a který se používá především při oficiálních příležitostech nebo při nejrůznějších slavnostních chvílích. Politický (též úřední) název má jednu zásadní nevýhodu: mění se spolu se změnou formy státního zřízení. Součástí politického názvu je u větší části zemí světa zeměpisné jméno (jinak též krátké jméno, angl. *short name*), druhé pojmenování státu.¹ To vzniká zpravidla územ, bývá odvozeno ze jména většinového národa² a používá se především v běžně mluveném jazyce, ale také ve společenském styku tam, kde je vhodnější a přirozenější než jméno politické. V neposlední řadě spočívá geopolitický, mezinárodněpolitický, kulturní a pro historickou paměť občanů nezastupitelný význam zeměpisného jména státu v tom, že na rozdíl od politického názvu jím lze pojmenovat stát v kterékoli jeho historické etapě, neboť vyjadřuje jeho trvalost a ukotvenost v čase a prostoru (byť proměnlivém).³

Cizojazyčné ekvivalenty jména Česko

S překladem úředního názvu *Česká republika*, přijatého ČNR počátkem roku 1990, potíže nikdy nebyly, každý kulturně vyspělý jazyk má ve své slovní zásobě jak substantivum *republika*, tak adjektivum *český*. Překlady jednoslovného pojmenování Česko však doplatily na hysterickou kampaň, která byla proti němu brzy po počátečním slibném „rozběhu“ rozpoutána. Jeho odpůrci se přitom prakticky výhradně nechávali unášet ryze subjektivními, pseudoestetizujícími a emocemi nabitými pocity, a pokud se zrovna neomezovali jen na hrubé nadávky a urážky, svůj odpor poněkud neohrabaně opírali o nejrůznější domnělé či smyšlené „argumenty“, které se mnohdy vzájemně vylučovaly.⁴ Nemilosrdnému dezinformačnímu ataku vyhrocených emocí nemohla neemotivní, věcná a programově racionální argumentace obhájců „práva Česka na život“ dostatečně konkurovat (ne že by odpůrce nebylo možno poslat „do háje“, ale „opětování palby“ by ničemu neprospělo), takže není divu, že se Česko záhy z mediálního prostoru vytratilo.⁵

Důsledkem toho bylo mj. i značné zkomplikování postupného prosazování jeho cizojazyčných ekvivalentů, především anglického.⁶ Tyto ekvivalenty přitom existovaly už od roku 1993 – schválila je Názvoslovná komise Českého ústavu zeměměřického a katastrálního po konzultaci s dalšími pří-

1) U jiných států – včetně např. Česka, Slovenska, Maďarska, Lotyšska, Albánie nebo Francie – je etnonymický nebo toponymický komponent politického názvu transformován do podoby přídavného jména: Česko → Česká republika; Slovensko → Slovenská republika; Magyarország → Magyar Köztársaság; Lotyšsko → Lotyšská republika; Švajčersko → Republika e Švajcérije; Francie → République française. Zpětné „vyrábění“ zeměpisných názvů prostým odstraněním netoponymického komponentu a ponecháním toponymické části v podobě přídavného jména je obvyčejný nesmysl. To, že v případě Czech Republic → Czech nebyvalé „metastázovval“, na tomto faktu nic nemění.

2) Ne však pokaždé – zůstaneme-li na území Evropy, tak opačný motivační vztah vidíme kupř. u dvojic Nizozemsko > Nizozemec nebo Bosna > Bosnian/Bosňák (v orig. jaz. Nederland > Nederlander; Bosna > Bosanac/Bosnjak).

3) Srov. Lutterer I., Šrámek R. (2004): *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Tobiáš, Havlíčkův Brod 2004 (2. vyd.), s. 3–4.

slušnými odborníky (geografy, lingvisty, historiky, politology aj.) a orgány státní správy, včetně Ministerstva zahraničních věcí ČR (mj. v komisi zastoupenými). Ekvivalenty byly poté zveřejněny v publikaci *Geografické názvoslovné seznamy OSN – ČR: Jména států a jejich územních částí, Names of States and Their Territorial Parts* (Praha 1993, s. 8). Publikace uvádí tato jména: *Czechia* (angl.), *Tschechien* (něm.), *Tchéquie* (fran.), *Chequia* (špan.) a *Чехия* (rus.). Každý evropský jazyk má pro Česko pochopitelně vlastní označení, v GNS OSN jsou uvedena jen ta v nejdůležitějších evropských jazycích. Téhož roku doporučilo MZV ČR českým zastupitelským orgánům v zahraničí, aby v každodenním styku jednoslovných pojmenování Česka v příslušných jazycích užívaly (jiná věc je, že dodržování oné směrnice bylo ponecháno na libovůli jednotlivců).

Bohemia? Czechia? Czechland?

Občas uváděný argument, že jednoslovné jméno nepotřebujeme, vyvrací sama praxe – kdyby tomu tak bylo, nedošlo by v devadesátých letech k nebyvalému rozšíření regionálního jména *Čechy* pro označování celého českého státu. Pokud jde o angličtinu, výrazná potřeba jednoslovného pojmenování, která nebyla dostatečně uspokojena oficiální cestou, zase vyústila v hrozivé rozšíření věcného nesmyslu *Czech* – výsledku nedoučenosti, nepoučenosti a naivních lidových představ o tvoření zeměpisných jmen postupem, o němž jsem se zmínil v poznámce č. 1. Oba příklady spontánního, leč chybného zaplnění „bílého místa“ jen dokazují, že v běžné komunikaci se bez jednoslovného pojmenování neobejdeme.

V případě angličtiny ovšem není vhodné, aby bylo Česko nazýváno *Bohemia*, protože toto slovo označuje pouze *Čechy* (podobně jako německé *Böhmen* nebo francouzské *Bohême*). V souladu se slovo tvornými možnostmi angličtiny tak přicházejí v úvahu pouze dva způsoby, jak ze slovo tvorného základu *Czech-* odvodit podstatné jméno, které by označovalo geografický celek. K dispozici jsou přípony *-land* a *-ia*. První je však již neproduktivní,⁷ navíc v minulosti podoba s *-land* oporu nemá a problematičtější je i sám formant *land*, který v sobě ještě stále obsahuje význam „země“. Přípona *-ia* latinského původu je z tohoto hlediska vhodnější, navíc v angličtině hojně využívaná i pro označování nově vzniklých nebo dříve anglicky nepojmenovaných územních jednotek. Její využití má navíc oporu v již existujících jménech pro všechny tři české země (Bohemia, Moravia, Silesia), Československo (Czechoslovakia) a v neposlední řadě i pro řadu nám zeměpisně blízkých států a historických území (Slovakia, Austria, Slovenia, Croatia, Styria, Bavaria, Thuringia, Prussia aj.). Bez významu tu není ani skutečnost, že ve většině evropských jazyků je *Česko* překládáno právě s příslušnou jazykovou mutací přípony *-ia* (špan. *Chequia*, fran. *Tchéquie*, niz. *Tschechië*, něm. *Tschechien*, rus./bulh. *Чехия*, řec. *Τσεχια* apod.). Anglické názvy jednotlivých českých zemí nezapřou latinský původ, mož-

ná ale mnohé čtenáře tohoto článku překvapí, že nejinak tomu je i s podobou *Czechia*, byť nepřímou (tj. nejde o vědomou přejímku z latiny, vzhledem k dispozicím dnešní angličtiny je však grafická shoda logická). Ano, tvar *Czechia* je v latinských textech z českého prostředí doložen např. z roku 1722⁸ (v té době přirozeně fungoval jako synonymum k *Bohemia*), nejde tedy o tvar zcela nový, byť se v angličtině dříve nevyskytoval (nebyl pro to totiž důvod). *Czechia* se proto jeví jako jazykově nejvhodnější ekvivalent pro označování Česka v angličtině a k témuž názoru dospěli po objektivním posouzení možností i odborníci, kteří v roce 1993 doporučili názvoslovné komisi Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (NK ČÚZK), aby jej uznala jako oficiální.

Angličtina – jediný „omezený“ jazyk v Evropě?

Ne nevýznamným argumentem na podporu jména *Czechia* je i to, že se angličtina zatím jeví jako prakticky jediný evropský jazyk, který jako by nebyl schopen přeložit české zeměpisné jméno *Česko*. Jak si angličtina bez jednoslovného ekvivalentu poradí třeba s jednoduchou informací typu *Politický název Česka je Česká republika, v letech 1969–1990 se Česko jmenovalo Česká socialistická republika, před rokem 1969 se o Česku hovořilo převážně jen jako o českých zemích?* Je snad angličtina – *lingua franca* dnešního světa – natolik omezený jazyk, že jako jediný si neví rady s moderní českou státností? Není popsáný stav pro tento vpravdě světový jazyk ostudný, uvědomíme-li si, že třeba faerština, kterou hovoří všehovšudy čtyřicet tisíc ostrovanů v severním Atlantiku, nebo islandština, kterou hovoří tři sta tisíc obyvatel vzdálené země sopek, gejzírů a ledovců, svá označení pro Česko mají?⁹ Je vskutku nepochopitelné, že užívání oficiálního ekvivalentu *Czechia* bývá i dnes, po patnácti (!) letech české samostatnosti, stále ještě zpochybňováno, zatímco věcný nesmysl *Czech* si nadále ve své lebedí na dresech mnoha českých sportovců, na čepicích a bundách českých sportovních fandů nebo v názvech mnoha českých poboček zahraničních firem, aniž ho v této pohodě kdokoli výrazněji ruší. Jsme snad opravdu *Čeština*? Pokud je *Czech* O. K., pak by mělo být v pořádku označování Anglie jako *English*, Německa jako *German*, Nizozemska jako *Dutch*, Řecka jako *Greek* nebo Švédska jako *Swedish*...

Své jméno si ve světě musíme prosadit především my sami – prostě ho užívejme!

Především čeští politici v době rozpadu ČSFR hrubě podcenili význam anglického jednoslovného jména pro identifikaci samostatného českého státu na mezinárodním poli. Tvzení, které můžeme občas zaslechnout, že se *Czechia* ve světě „neujala“, a proto na naše jméno zapomeňme, je jednak předčasné, jednak ne zcela pravdivé a jednak politicky nebezpečné – „roztrubujeme“ tím totiž do světa svou neschopnost prosadit vlastní vůli ve vztahu k jednomu ze základních atributů naší státnosti.¹⁰ To, že si cizinci při kontak-

4) Česko je tak podle nich „Hiderův výmysl, výmysl jazykovědců, překlad německého Tschechi, slovenské slovo, neoficiální slovo, hamlivé slovo, nepodařený a nepotřebný novotvar, zkrácenina, pseudoadverbium, totéž co Čechy, chybný výraz, protože správně prý má znít *Česko*, výraz, který není v ústavě, takže nemůže být pojmenováním státu“ apod. (viz též Krejčí P.: *Bajkotovat výraz „Česko“ nepůjde dalekanečna*, Universitas 1999, č. 2, s. 15–21).

5) Zvrat nastal až koncem devadesátých let, kdy na anarchii v označování vlastního státu zareagovali nejprve v Brně založením *Občanské iniciativy Česko/Czechia* (podzim 1997) a brzy poté i v Praze zorganizovaním setkání odborníků mnoha odvětví a zástupců sdělovacích prostředků, aby o celé ostudné kauze diskutovali a mohli se dobrat nějakého řešení; konferenci zorganizovala v lednu 1998 Česká geografická společnost a výstupem bylo *Stanovisko geografů, jazykovědců, historiků a pracovníků dalších vědních oborů k otázce oficiálního jednoslovného geografického názvu pro Českou republiku*. Vrcholem úsilí bylo uspořádání 7. veřejného slyšení Senátu PČR, jehož téma znělo *Funkční rozlišování spisovných názvů České republiky a Česka o jejich cizojazyčných ekvivalentů* (květen 2004). Od té doby se dá říci, že Česko se již poměrně úspěšně vžilo, což o anglickém ekvivalentu *Czechia* bohužel stále ještě neplatí.

6) Již 3. ledna 1993 přitom tehdejší ministr zahraničí České republiky Josef Zielemec pro významný americký list N.Y. Herald Tribune uvedl, že nový stát se bude anglicky jmenovat „Czechlands, nebo spíše Czechia“.

7) Lemberg H.: *Haben wir wieder eine „Tschechi“? Oder: wie soll das Kind denn heißen?* Bohemia 34, Heft 1, 1993, 2003 Collegium Carolinum München, s. 106–114.

8) Jde o dvojverší *Czechia dum referant, quem praedico, signo Leonem, // In silvis Lapidum gloria quinque nitet*, které se vyskytuje na rytině, jež byla jako frontispis přetištěna Vitem Vlnasem v publikaci *Jan Nepomucký, Česká legenda* (Praha 1993).

9) Faerský ekvivalent pro Česko je *Teklia*, islandský *Tekland*.

10) Svět kdysi přijal třeba Zimbabwe nebo Bangladesh, naposledy bez váhání Montenegro a Kosovo, nevidím tedy jediný důvod, proč by si neměl zvyknout na *Czechia*, nebudeme-li toto jméno sami zpochybňovat.

11) Srov. Čizmarová L.:
K peripetiií vývoje názvu našeho
státu a postojů k nim od roku 1918,
Naše řeč 82, 1-15, 1999/1.

tu s Čechy mnohdy vybavují jen *Czechoslovakia*, zatímco *Czech Republic* často nikomu nic neříká, jen potvrzuje skutečnost, že nešikovný politický název jako výrazný identifikátor státnosti nefunguje, tím spíše, že etnonymický komponent je v něm zabalen – dovolte mi zde malou subjektivně hodnotící odbočku – do jednoslabičného „kýchnutí“ (za což samozřejmě nemůže). Dovolím si tvrdit, že kdyby naše společnost táhla od počátku novodobé české státnosti za jeden provaz a začala v anglojazyčném styku používat výhradně doporučené jméno *Czechia* (které by si snadno zažila, kdyby například MŠMT odpovědně dohlíželo na to, jaké označení nosí naši přední sportovci na svých reprezentačních dresech, když už jim ze státního rozpočtu přiděluje finance), nikoho by dnes nenapadlo toto jméno zpochybňovat, protože by již bylo všeobecně známé a ustálené. Skutěnými novotvary, navíc nezvykle dlouhými,

a tudíž často napadanými a zesměšňovanými, byly v počátcích československé státnosti jak slovo *Československo*, tak *Czechoslovakia* a další jeho cizojazyčné ekvivalenty.¹¹ Přesto naše tehdejší politická reprezentace věděla, co chce, a cílevědomě nové názvy brzy prosadila. Kdyby postupovala stejně nezodpovědně jako její dnešní následovníci, Československo by na mezinárodním poli zůstalo beze jména... Ale možná by se mezi Čechy vyrojili suverénní všeználcí, kteří by svůj stát začali nazývat *Czechoslovak*...?! Co prosím? Že to nejde? Že je to přídavné jméno? Že mu k tomu, aby bylo zeměpisným podstatným jménem, cosi chybí? No ano, máte pravdu... A právě na podobnou terminologickou absurditu jsem chtěl tímto svým zamyšlením upozornit, jsa vyprovokován přetrvávající iracionální bázni před jménem *Czechia* na jedné straně a až perverzní lhostejností k nonsensu *Czech* na straně druhé.

Leonhardu Eulerovi k třemstým narozeninám

Z Basileje třikrát různě

Komiks pro nejmladší

JAROSLAV FOLTA

Tak to tu ještě nebylo! Kniha formátu o něco většího než A4, která má copyright seriózní eulerovské komise z Basileje, komise, která od roku 1911 vydává dílo významného matematika a fyzika Leonarda Eulera, člena petrohradské i berlínské akademie věd. A teď se tu objeví lepirelo ve stylu komiksů (viz obr.) – bubliny vyplňuje text Andrease K. a Alice K. Heyncových a jsou umístěny v obrázcích Eleny S. Pini. A kniha, byť vydaná ve Švýcarsku, vychází v překladu do angličtiny.

Obsah je prostý. Jde o Eulerův životopis. Jeden z velikánů vědy je předveden v publikaci ve stylu komiksu. Je třeba říci, že to hlavní je v knize uvedeno: vyšla k výročí Eulerova narození (*1707) a je určena nejmladším zájemcům. Snad je upoutá a podnítk k další četbě.

Články pro studující

Pro vysokoškoláky – se zřetelným záměrem vzbudit jejich zájem – připravil zvláštní číslo vědecký časopis Basilejské univerzity *UNI NOVA 105/2007*, kde jsou na 25 stranách v jednotlivých článcích přiblíženy Eulerovy osudy i výsledky. Soubor článků sleduje cestu dvacetiletého „knížete matematiky“ do Petrohradu (v Basileji ho totiž univerzitní sněm pro přílišné mládí mezi sebe nepřijal). Připomíná cennou úlohu pařížské akademie z r. 1753, kde Euler pro náhradu lodních plachet navrhl pohon lodí vrtulí (lodním šroubem?) nebo reaktivním pohonem, přičemž uvažoval o využití pouze lidské síly. Je zmíněna

RNDr. Jaroslav Folta (*1933) vystudoval Matematicko-fyzikální fakultu UK v Praze. Věnuje se dějinám přírodních věd a techniky. Touto tematikou se dlouhá léta zabýval v Národním technickém muzeu. Je místopředsedou Společnosti pro dějiny věd a techniky.

ANDREAS K. HEYNE, ALICE K. HEYNE: Leonhard Euler: A Man to be Reckoned With
Birkhäuser Verlag,
Basilej-Boston-Berlín
2007, ilustrovala
Elena S. Pini,
50 stran, ISBN
978-3-7643-8332-9

EMIL A. FELLMANN: Leonhard Euler,
Birkhäuser Verlag,
Basilej-Boston-Berlín
2007, 180 stran, ISBN
978-3-7643-7538-6

Eulerova korespondence s Gabrielem Cramerem a dalšími učenými z Genfu (Ženevy). Ukazuje se, že i mezi akademiky v Berlíně byly spory. Zmíněn je údajně zfalšovaný dopis Leibnizův, s nímž přišel 1752 Samuel König a jímž se obrátil proti Maupertuovu článku o „principu nejmenší akce“. Reakce Eulerova (který se přidal na Maupertuovu stranu), Maupertua a Meriana proti Königovi vyvo-